

Latvijas Nacionālās bibliotēkas priekšlikumi Izglītības un zinātnes ministrijas Valsts valodas politikas pamatnostādņem 2020.-2027.

Valsts pētījumu programmas “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai” projekta “**Dokumentārā mantojuma izpētes nozīme, veidojot sinerģijas starp pētniecību un sabiedrību**” Nr. VPP – IZM – 2018/1 – 0022 ietvaros projekta pētnieku grupa Dr. philol. Viestura Zandera vadībā ir sagatavojusi priekšlikumus, kurus rekomendējam izvērtēt, gatavojot Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2020.–2027.

Viens no centrālajiem notikumiem Latviešu valodas un latviešu kultūras kontekstā laika posmā no 2020. līdz 2027. gadam ir latviešu grāmatas 500-gade. 2025. gadā apritēs 500 gadi kopš iznākusi pirmā grāmata latviešu valodā.

Iecerētās latviešu grāmatas piecsimtgades svinības laika posmā no 2021. līdz 2027. gadam vieno un veido notikumi un norises, kas ļauj izcelt dažādos rakstītā vārda latviešu valodā nesējus un ar to saistītos pārlaicīgos jautājumus – rakstpratību, lasītprasmi un citas prasmes, grāmatas, grāmatniecības, grāmatu izdevējdarbības kā radošās industrijas, lasīšanas, bibliotēku, pētniecības un zināšanu sabiedrības, u. c. Ņemot vērā grāmatas un rakstītā vārda spēju spoguļot sociālekonomisko situāciju, pārmaiņas un sabiedrības garīgās vērtības, katra svinību ietvaros izceltā tēma var tikt skatīta visās trīs laika dimensijās, vērtējot to ne tikai pagātnes, bet jo īpaši tagadnes un nākotnes dimensijās. Pasākumu saturā ir būtiski rast balansu starp laikmetīgo un vēsturisko, dodot grūdienu veikt dziļāku šodienas izaicinājumu izpratni (empīriski pētījumi) un turpināt meklēt un iedibināt jaunus digitālus un mākslīgā intelekta risinājumus.

Līdz šim paveiktais

Projekta ietvaros ir uzsākta gatavošanās šim Latvijas kultūras vēsturē ļoti nozīmīgajam notikumam. Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) kopš 2000. gada ir aktualizējusi jautājumu par pirmās grāmatas latviešu valodā 500. gadadienas atzīmēšanu, kad Latviešu biedrības namā notika pirmās grāmatas latviešu valodā 475. gadadienas svinības un tika izdots starptautiskās konferences “Latviešu grāmata un bibliotēka: 1525-2000” rakstu krājums un LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas rakstu krājums “Grāmata. Veltījums latviešu grāmatas 475 gadu atcerei”.

Mērķtiecīga virzība un rīcība, gatavojoties šai nozīmīgajai gadadienai sākās 2018. gadā, kad LNB dažādiem ar grāmatniecības un grāmatu vēsturi, bibliotēku, rakstīto vārdu, lasīšanas vēsturi un dokumentāro mantojumu saistītiem pētījumiem ieguva Valsts pētījumu programmas finansējumu laika posmam no 2018. līdz 2021. gadam 575 000 eiro apmērā. Valsts pētījumu programmas ietvaros ir sagatavotas nozīmīgas publikācijas, attīstīti sakari un izkopta arī komunikācija ar sabiedrību, vairojot sabiedrībā apjausmu un arvien plašāku interesi par grāmatu vēsturi, lasīšanas paradumiem šodien, kādreiz un nākotnē, prasmēm lasīt un pētīt rakstīto vārdu, izmantojot mūsdienu tehnoloģijas. Projekta ietvaros 2021. gada rudenī LNB plānota izstāde “Atgriešanās” – vienas grāmatas stāsts – veltīta senākajai saglabājušajai grāmatai latviešu valodā *Petrus Canisius, Catechismus catholicorum, iscige pammacischen, no themis Papreksche Galwe gablems*

Christites macibes [...] [Vilnius: Daniel Lanciciensis,] 1585 (kurators Dr. hist. Gustavs Strenga). 2021. gada oktobrī plānots pirmais šai tēmai veltītais seminārs (konceptijas autore Dr. hist. Vija Daukšte) par grāmatu Latvijai ārpus Latvijas. Un 2021. gada beigās LNB plāno izdot šāda paša satura kolektīvo monogrāfiju (sastādītājs Dr. philol. Viesturs Zanders), kurā LNB pētnieki mērķtiecīgi ir analizējuši grāmatniecības procesus ārpus Latvijas. Tāpat grāmatniecības vēsturei, lasīšanas paradumiem, bibliotēkas vēsturei, izglītības vēsturei ir pievērsušies arī citi projekta pētnieki, dodot savu ieguldījumu un pienesumu grāmatas aktualizēšanai – par muižas bibliotēkām, rokrakstu literatūru, u.c.

Tēzes argumentācijai un priekšlikumi par grāmatas latviešu valodā iekļaušanu dažādos rīcībpolitikas dokumentos:

1. 2025. gadā apritēs 500 gadi kopš ir tikusi iespiesta pirmā grāmata latviešu valodā. Šī grāmata nav saglabājusies, taču šis notikums iezīmē pagrieziena punktu Latvijas vēsturē, latviešu valodas un identitātes, grāmatniecības, rakstītā un drukātā vārda, ideju vēstures, kultūras un ekonomiskajā attīstībā. Latviešu valodas iespiestā vārda piecsimtgade ļauj izcelt un runāt arī par daudzu citu mazu valodu attīstību Ziemeļu un Austrumeiropā ilgākā laika nogrieznī, tām tiekot pierakstītām, izplatītām un pavairotām grāmatu, rokrakstu un mūsdienās arī digitālo tehnoloģiju formātā. Tāpēc pirmās grāmatas latviešu valodā piecsimtgade vienlīdz skar mūsu valodas un ar to saistīto kultūras un ekonomisko procesu pagātnei, tagadni un nākotnei, kā arī rosina interesi un pētījumus par citu mazāku valodu dzīvotspēju šodienas pasaulē kopumā.
2. 1525. gadā izdotā pirmā zināmā grāmata latviešu valodā Vitenbergā, Vācijā iespiestā mīse Rīgas latviešu luterāņu draudzes vajadzībām. Grāmatu krava pirms izvešanas uz Rīgu ir tikusi iznīcināta Lībekā.
3. 2021. gadā noslēdzas Latvijas valstiskuma simtgadei veltītie pasākumi. Pirmās grāmatas latviešu valodā 500. gadadiena un saistīto jautājumu loks, ko aptver drukātā vārda nozīmīgums mazas valodas un nācijas pastāvēšanā, veido ilgtermiņa pamatu laika posmā no 2021. gada līdz 2027. gadam turpināt runāt par latviešu valodas izplatību un zināšanu pavairošanu latviešu valodā nozīmību Latvijas attīstībai un izaugsmei šodien, grāmatas un zināšanu nozīmību tautsaimniecības attīstībā, zināšanu sabiedrības (NAP2027) un valsts labklājības veidošanā, inovāciju ieviešanā, sabiedrības spējā ieviest pārmaiņas un pašiem atrast risinājumus, kā pielāgoties mainīgajiem pasaules izaicinājumiem, izmantojot valodas dzīvotspēju.
4. Latvijai ir jātiecas un jāklūst par Īpaši uzaicināto viesi Frankfurtes grāmatu gadatirgū 2025. gadā un jāgatavo nominācija un jāvirza Rīgas kļūšana par Pasaules grāmatu galvaspilsētu 2025. gadā, 2027. gadā noslēdzot šīs jubilejas svinības Eiropas kultūras galvaspilsētas statusā.
5. Saistītās gadadienas un notikumi, kas iezīmē daudz plašāku un nozīmīgāku jautājumu loku, kas atklājas, runājot par grāmatām, lasīšanu, sabiedrības

izglītošanos, zināšanu izplatīšanu, valodas attīstību, terminoloģijas veidošanos, kā arī nācijas identitāti, vienotību un dažādu kultūru un vēsturisku notikumu ietekmi uz šiem procesiem. Tās ļauj izcelt jautājumu loku par grāmatu telpu un vidi, lasīšanas paradumiem, grāmatu un tekstu vietu un dažādo lomu, valodas attīstības dažādiem posmiem un tās nākotni caur rakstīto vārdu. Šie katrs ļauj ar savu pienesumu izgaismot drukātā un rakstītā vārda latviešu valodā aktualitāti mūsdienās un aktualizēt problēmas, ar kurām mēs saskaramies. Piemēram, kā attīstās grāmatniecība, grāmata, lasīšanas paradumi, teksti mazajām valodām mūsdienu izaicinājumu priekšā. Kā izdzīvo mazās valodas digitālajā laikmetā, mašīntulkošanas, digitālo rīku ietekmē un lielo valodu dominances apstākļos? Kā attīstās valoda, lasīšanas paradumi un kā mainās grāmatas loma sabiedrībā, kur straujā mijiedarbībā krustojas attēls, skaņa un teksts.

- a. 100. gadadiena Gunāram Birkertam (dzimis 1925. gadā);
- b. 350. gadadiena kopš dibināts Rīgas karaliskais licejs (dibināts 1675. gadā). Karaliskā liceja grāmatas ir būtiska mūsu vēsturiskā krājuma daļa, kas vēlāk kļuva par stūrakmeni Valsts bibliotēkai.
- c. 200. gadadiena Krišjānim Valdemāram (dzimis 1825. gadā), izceļot viņu kā pirmās “tautas” (publiskās bibliotēkas) dibinātāju Ēdolē;
- d. 90 gadu M. Goppera apgādam “Zelta ābele.” LNB krājumā ir gan Otrā pasaules kara laikā publicēšanai sagatavoto manuskriptu kolekcija, gan apgāda Stokholmas perioda dokumentācija;
- e. 500. gadadiena kopš 1524. gadā dibināta viena no vecākajām publiskajām bibliotēkām Eiropā – Rīgas pilsētas bibliotēkas jubileja, kas ir cieši saistīta ar dažādiem valodas attīstības aspektiem;
- f. 150. gadadiena Ansim Gulbim (dzimis 1873. gadā)
- g. 100. gadadiena Jānim Krēsliņam sr. (dzimis 1924. gadā).